

Mina Karalic

Bruk av tvang i barnevernsinstitusjoner

Hvordan påvirkes ungdom som bor i
barnevernsinstitusjoner av tvangsbruk?

Bacheloroppgave i Barnevern

Veileder: Elizabeth Langsrud

Mai 2021

Mina Karalic

Bruk av tvang i barnevernsinstitusjoner

Hvordan påvirkes ungdom som bor i
barnevernsinstitusjoner av tvangsbruk?

Bacheloroppgave i Barnevern
Veileder: Elizabeth Langsrud
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Tvang er alltid et relevant tema når det gjelder sosialfaglig arbeid. I denne oppgaven har jeg valgt å utforske nettopp dette. Tvang kan være vanskelig å definere da mye av det handler om skjønn. Det finnes blant annet lover og forskrifter som skal regulerer tvangsbruken men siden dette er arbeid med mennesker og gjerne akutte situasjoner blir skjønn en del av beslutningen. Fokuset i denne oppgaven er ungdom og institusjoner. Problemstillingen som undersøkes er «hvordan påvirkes ungdom som bor i institusjoner av tvangsbruk?». Det er brukt ulik litteratur og forskningsrapporter fra sentrale forfattere for å besvare dette spørsmålet. Det er blant annet brukt teori om traumebasert omsorg for å belyse dette temaet i tillegg til kunnskap om miljøterapi i institusjoner og hvordan sosialarbeidere blir sett på som rettsanvendere. Funnene som blir fremhevet i denne oppgaven er at relasjonen mellom ungdom og ansatte kan påvirkes negativt. Dette henger gjerne sammen med hvordan relasjonen var før handlingen og hvordan man håndterer saken i etterkant av tvangsbruken. I tillegg viser kildene som er brukt at tvang kan fører til negativ læring for ungdommene. Dette kan igjen videreføres til eget liv fordi de lærer at dette er «greit». Andre påvirkninger som er nevnt er at ungdom kan sitte igjen med en følelse av avmakt og nedverdiggelse og skape nye dårlige erfaringer som lagres og derfor kan påvirke negativt ved senere anledninger.

Abstract

The use of force is always a relevant topic in social work. In this assignment I have chosen to explore exactly this. Coercion can be difficult to define because its linked to peoples own assessments. There are laws and regulations that exists with the purpose of regulating the use of force, but since this is work that is done by people for people a personal assessment will always be in place. This work can also happen abruptly which add another factor. The topic in this assignment is adolescences and institutions and “How does adolescences who live in institutions get affected by the use of force” is the topic question. Different literature and research from relevant authors is used to answer this question. This contains knowledge about trauma, environmental therapy and how social workers job is to apply the law to their actions. The findings highlighted is that the relationship between employees and the adolescences who live in the institution can be affected negatively. This is linked to how the relationship was before the use of force and how it is handled after the occurrence. In addition to this sources say that coercion can lead to negative learning for the youth involved. By learning that this is “okay” youngsters may apply these sorts of action into their own life. Other things that can

occur is a degrading feeling, impotence and a set of new bad experiences. These experiences can be stored and affect the adolescences later in life.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Abstract	1
1.0 Innledning	2
2.0 Begrepene barn, ungdom og unge	3
3.0 Hva er en institusjon?	4
4.0 Hva er tvang?	5
5.0 Relevant litteratur og teori	8
5.1 Miljøterapi i institusjoner	9
5.2 Barnevernspedagogen som rettsanvender	9
5.3 Traumebevist omsorg	10
6.0 Forskning om tvangsbruk i institusjoner	12
6.1 Ungdommenes perspektiv	12
6.2 Ansattes perspektiv.....	17
7.0 Diskusjon	17
8.0 Avslutning	21
Referanseliste	22

1.0 Innledning

I denne oppgaven har jeg valgt å ta for meg temaet tvang. Årsaken til at jeg har valgt akkurat dette temaet er at tvang alltid vil være relevant når det kommer til barnevernspedagogutdanningen. For å innskrenke oppgaven har jeg valgt å ta for meg tvangsbruk i institusjoner og hvordan dette påvirker de unge som bor der. Helt spesifikt lyder problemstillingen slik: «Hvordan påvirkes ungdom som bor i institusjoner av tvangsbruk?». Siden tvang er et svært inngripende verktøy når det gjelder andre menneskers liv er det viktig å belyse hvordan ungdommer blir påvirket av slike handlinger.

For å besvare denne problemstillingen har jeg valgt å ta i bruk relevant kunnskap fra litteraturen, samt rapporter. Rapportene stammer fra ulike holde, en av de er fra Barneombudet, en fra Forandringsfabrikken og to fra Barnevernets Utviklingssenter. Disse ulike rapportene stammer fra ungdommenes egne stemmer og ansatte, både ledere, de som arbeider i miljøet i institusjoner og tilsynet. Videre har jeg forsøkt å trekke tråder mellom teori og forskning i diskusjonsdelen for å se om de samsvarer. Hva er eventuelt likt og hva er ulikt? Hvordan kan teori og forskning belyse tvang og hvordan unge som bor på institusjoner blir påvirket av tvangsbruk?

Oppgaven er delt inn i ulike deler. Først har jeg definert viktige aspekter som trengs i denne oppgaven. Dette er begrepet barn, ungdom og unge, hva en institusjon er og hva tvang er. Dette har mye sammenheng med resten av oppgaven og det er derfor viktig å presisere hva jeg legger til grunn og når jeg snakker videre om temaene. Videre har jeg presentert kunnskap som er relevant for temaet. Forfattere som er brukt her er blant annet Bunkholdt & Kvaran (2015), Kvaran & Holm (2012), Brynildsrud (2019) og Jørgensen & Steinkopf (2013). Dette er forfattere som er sentrale innenfor emnet. I neste del presenterer jeg resultater fra tidligere forskning som omhandler tvang. Dette er relativt ny forskning, noe som gjør at resultatene vil være relevante den dag i dag. Svarene stammer fra ulike mennesker, ulike institusjoner og ulike geografiske områder. Det alle rapportene har til felles er at det innebærer temaet tvang og hvilken påvirkningskraft dette har på ungdom. Årsaken til at det ikke er mer spesifisert etter geografi, type institusjon og lignende er fordi forskningsrapportene som er gitt ut i liten grad er innskrenket på slikt vis. Derfor ble det mest hensiktsmessig å kategorisere det på lik måte som rapportene viser til selv. Etter presentasjon av teori og forskning har jeg diskutert hvordan kunnskap fra litteraturen og forskningsrapporter kan sees i forhold til hverandre. Her er målet å vise hvilke likheter/ulikheter som kommer frem og se på dette med et reflektert blick i forhold til påvirkningskraft på ungdommene. Til slutt kommer det en konklusjon som oppsummerer det som har blitt gjennomgått før referanselisten er presentert.

2.0 Begrepene barn, ungdom og unge

I denne oppgaven har jeg valgt å bruke begrepene barn, ungdom og unge om hverandre. Dette er fordi de ulike kildene som er brukt i oppgaven også varierer men hvordan de referer til personene som er involvert. Noen referer til både barn og ungdom, noen nevner bare ungdom og andre bruker kun begrepet barn. Det presiseres hvilke ulike aldre forskningene viser til der dette er avgrenset.

3.0 Hva er en institusjon?

Institusjonsplassering er som oftest siste utvei, da det er ønsket at barn vokser opp hos familie i tillegg til den store økonomiske belastningen institusjoner er for samfunnet (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 344). I Norge var det i 2019 plassert 1799 barn og ungdom i barneverninstitusjoner. Dette er unike tilfeller som betyr at et barn kun er telt en gang til tross for flere plasseringer i samme år (Helsetilsynet, 2021, s. 4). Det finnes offentlige, ideelle organisasjoner og private aktører som driver barnevernsinstitusjoner. Alle institusjoner skal godkjennes av barne-, ungdoms- og familieetaten, Bufetat. I tillegg er det Bufetat sin jobb å etablere og drifte disse (Bufdir, 2020). Det deles opp i regioner, og hver region har ansvar for at de som tilhører sin region får et tilbud, enten det driftes av Bufetat selv eller at det er en privat eller ideell organisasjon som driver tilbudet (Collin-Hansen, 2019, s. 427-428)

Det finnes forskjellige lover og forskrifter som regulerer institusjoner. Barnevernloven (1992) kapittel 5 er en av de. Forskrifter som er viktige er godkjenningforskriften, tilsynsforskriften, kvalitetsforskriften og rettighetsforskriften (Collin-Hansen, 2019, s. 427).

Rettighetsforskriften er nærmere forklart senere i oppgaven, da med fokus på bruk av tvang. Når det gjelder tilsynsforskriften, regulerer den hvordan sjekkene på institusjonene skal være. Det er fylkesmannen som har ansvaret for å føre tilsyn på institusjonene. Dette skal skje når de som bor der er til stedet slik at de kan uttale seg hvis de ønsker samt at modenhet og alder tillater det (Collin-Hansen, 2019, s. 430).

Godkjenningforskriften (2003) og kvalitetsforskriften (2008) handler om at institusjonene har det som skal til for å kunne gi barn og unge riktig omsorg og behandling og godkjenne en institusjon for bruk. I tillegg sier den noe om hvilke krav som stilles i en institusjon Det som derimot ikke er regulert er de såkalte «myke verdiene». Collin-Hansen (2019, s. 429) beskriver dette som verdier som kjennetegner et hjem. Han nevner eksempler som pynt, musikk, møbler og atmosfære. Dette avhenger mye av de som jobber der og de som bor der.

Årsakene til at noen havner på institusjon er mange og derfor finnes det også flere forskjellige typer institusjoner slik at tilbudet kan være best mulig for den enkelte. Kategoriene som finnes er akutt plasseringer, omsorgsplasseringer, atferdsplasseringer, institusjoner med ungdommer med alvorlig rusproblematikk og omsorgssentre for mindreårige (asylsøkere). Disse plasseringene kan variere i varighet ut ifra hensikten og meningen med oppholdet. En

akutt plassering som sikter mot å hjelpe noen som står i en krise på kort varsel er i utgangspunktet tiltenk å vare relativt kort kontra en langtids plassering som kanskje skal fungere som en permanent plassering til man blir voksen (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 352). Plasseringsgrunnlaget varierer fra ungdom til ungdom. Ungdommene er som regel over 12, da de som er under 12 helst blir plassert i fosterhjem. Det finnes dog unntak her også (Bufdir, 2020).

4.0 Hva er tvang?

Som barnevernspedagog følger man det yrkesetiske grunnlagsdokumentet. Dette gjelder også hvis du er sosionom, vernepleier eller velferdsviter (FO, 2015). Her er tvang eksemplifisert ved blant annet frihetsberøvelse, bruk av tvangsmidler, fysisk maktbruk og det å måtte følge regler og rutiner (FO, 2015, s. 11). Dokumentet sier at tvang kun skal brukes i unntakstilfeller og at man skal ha prøvd andre alternativer først. Det har også et etisk aspekt ved at man må veie opp skadene ved tvangsbruk versus skadene som kan forekomme ved å ikke utøve tvang i en gitt situasjon. Tvang vil altså være nødvendig i visse situasjoner. Det som er viktig er at vurderingen må tilpasses den individuelle hendelsen. I tillegg legges det vekt på nok og god informasjon slik at situasjonen er forståelig for de involverte, dette kan være med på å minske ettervirkningene (FO, 2015, s. 16).

Det finnes ulike lover og forskrifter som handler om tvang, når dette er lov, når dette ikke er lov og hvordan man skal utøve/ikke utøve tvang. Det stilles strenge krav til bruk av tvang og dette skal i størst mulig grad unngås. Eksempler på lovgivning som regulerer tvangsbruk er rettighetsforskriften som handler om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjoner (Rettighetsforskriften, 2011). Forskriften regulerer blant annet beboernes rettigheter, tvang og andre inngrep som kan bli gjort i en barneverninstitusjon, når slike inngrep kan utføres og hvordan saksbehandling og klagegangen er.

Rettighetsforskriftens formål er at de som bor i barneverninstitusjoner skal få forsvarlig omsorg og behandling (Rettighetsforskriften, 2011, jf. § 1). Forsvarlig omsorg og behandling går ut på at jobben som gjøres blir gjort på en god måte og forskriften viser til hvordan man skal gjøre akkurat dette. Eksempelvis lyder § 9, første ledd som følger: «Beboeren skal ha rett til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område, med de begrensninger som fastsettes ut fra institusjonens ansvar for å gi forsvarlig omsorg for den enkelte og ansvaret for trygghet og trivsel for alle på institusjonen» (Rettighetsforskriften, 2011, jf. § 9, første ledd).

Beboeren skal altså kunne bevege seg fritt, såfremt det gir «forsvarlig omsorg» og «trygghet og trivsel» for resten av de de som befinner seg på institusjonen. I institusjoner vil hensynet til andre, både ansatte og beboere, også spille inn.

Det er kapittel 3 og 4 i disse forskriftene som regulerer når man kan bruke tvang. §12 beskriver at tvang og andre inngrep i den personlige integritet skal være siste utvei (Rettighetsforskriften, 2011, jf. §12). Det skal være prøvd andre tiltak før dette blir utøvd samt være nødvendig. Hva «nødvendig» betyr kan være vanskelig å konkretisere. Forskriftene sier at hver enkelt episode skal vurderes individuelt. Dette kan resultere i at like handlinger kan utspille seg forskjellig i ulike kontekster. Kort oppsummert skal man ikke bruke tvang på generell basis, men heller vurdere om dette er noe som er nødvendig i det konkrete tilfellet som utspiller seg (Rettighetsforskriften, 2011).

Straffeloven (2005) §17 (nødrett) og 18 (nødverge) gir lov til å handle på måter som ellers ville vært straffbare når visse krav er oppfylt. Disse kravene handler om forsøk på å redde liv, helse, eiendom eller andre ting som kan skade og forhindre noe ulovlig. Dette må være den eneste måten å avverge situasjonen på og gi mindre skade enn det som den opprinnelige handlingen ville gjort. Paragrafene sier også at man ikke skal gå lenger enn man må.

Det vi ser er at det er vanskelig å gi beskrivelsen av tvang noen «fasit». Det finnes forskrifter og lover som belyser når og hvordan man kan (og ikke kan) bruke tvang, men disse innebærer også skjønn. Rettighetsforskriften bruker begrepet «forsvarlig omsorg» og «trygghet og trivsel». Straffeloven sier at det må være fare for blant annet liv, helse og eiendom. Skjønn blir utøvd av den enkelte sosialarbeideren som havner i situasjonen der og da. Det er enkeltpersonen som må vurdere og har ansvar for å vite om den gitte situasjonen har lovgrunnlag nok til å bruke tvang som inngripen.

Som nevnt tidligere kan de som bor i en institusjon klage til fylkesmannen. Dette gjelder også klaging på bruk av tvang. Helsetilsynet (2021, s. 19) viser til de tingene fylkesmannen ser på når han mottar en slik klage. Har institusjonen fulgt saksbehandlingsreglene, har de riktige faktiske forholdene blitt lagt til grunn og ble loven brukt på en korrekt måte når avgjørelsen om å bruke tvang ble gjort? Svaret på disse spørsmålene kan føre til at fylkesmannen enten er enig med institusjonen eller beslutter at klagen til vedkommende kommer gjennom.

Når vi snakker om tvang er det også nærliggende og se på begrepet makt. Makt er et begrep som har ulike definisjoner, og en av disse legger vekt på at makt handler om at man har mulighet til å få gjennom sin egen vilje til tross for at andre gjør motstand (Weber, 1992/1882, sitert i Norvoll, 2017, s. 68). Norvoll (2017, s. 69) argumenterer for at makt også eksisterer i form av at man vet at noen har muligheten til å få gjennom ønskene sine. Dette kan være et godt eksempel på en sosialarbeiders hverdag i form av at ungdommene vet at den ansatte har mulighet til å utøve visse handlinger, slik som tvang, hvis situasjonen skulle tilsi det. Hovedforskjellen på makt og tvang er ifølge Norvoll (2017, s. 71) at makt *kan* man gjøre motstand fra. Det er altså et visst aspekt av frihet rundt maktbegrepet, til tross for at dette kan være vanskelig å uøve i praksis.

Man kan spørre seg om man i en institusjon utøver makt på et personnivå, et systemnivå eller begge deler. Skau (1996, sitert i Norvoll, 2017, s. 76) beskriver at man på personnivå handler ut ifra egne motiver, holdninger og verdier mens på systemnivå utøver man makt gjennom den rollen og funksjonen tjenesten/institusjonen har i samfunnet. Det som kommer i tillegg til dette, er at systemnivået blir påvirket av individet (Norvoll, 2017, s. 77). Dette betyr at hver enkelt person som har et mandat vil kunne påvirke avgjørelsene som tas ut ifra egne personlige egenskaper og verdier. Hvis vi bygger på temaet i denne oppgaven som handler om tvang og institusjoner kan vi bruke eksempelet om ansatte i en institusjon. Den ansatte skal ha lovgrunnlaget for å kunne bruke tvang, men vurderingene om en hendelse faktisk har et lovgrunnlag i et slikt yrke blir opp til den personen som havner i situasjonen. Dagen etter kan det skje samme hendelse, men den ansatte som er på jobb denne gangen velger å håndtere situasjonen på en annen måte. Alt er tilpasset den enkelte hendelsen og dens kontekst.

Som sosialarbeider utøver man altså makt og sosial kontroll i ulike former. Norvoll (2017, s. 110-111) nevner noen eksempler på dette hvorav innesperring/innelukkethet er et av de. Det man typisk tenker her vil kanskje være låste dører slik at man ikke kan komme seg ut. I tillegg nevner samme forfatter at det å bestemme hvor personen skal være samt det å kontrollere kontakt med andre også kan være en slags form for innesperring/innelukkethet. Slike metoder blir sett på som effektivt fordi man vet og kan bestemme hvor personen er hele døgnet. Det argumenteres også for at det kan være lett å glemme hvor inngripende slike tiltak er fordi det ofte blir sett på som en del av «hverdagen» til de ansatte som jobber på steder hvor slikt praktiseres (Norvoll, 2017, s. 111).

Den sosiale kontrollen som er nevnt i avsnittet over baserer seg på det fysiske rommet. Norvoll (2017, s. 112) nevner også at det blir mer og mer vanlig å ta kontroll over personers indre sjelsliv. Med dette mener han at man definerer vedkommendes virkelighetsforståelse og følelser ved hjelp av blant annet kartlegging og observasjon. Dette kan være tilfellet der hvor personen ikke ønsker hjelp og de ansatte da definerer den enkeltes trekk som unormale.

På grunn av dette burde man som sosialarbeider være bevisst på hvilket ansvar man står med og når og hvordan man bruker det (Norvoll, 2017, s. 67). De ansatte står i en maktposisjon ovenfor den de hjelper. I dette tilfellet er det ikke bare snakk om ungdom som bor i institusjoner men også de rundt ungdommene. Foreldre, søsken, nettverk og nære og fjerne slektninger generelt.

På andre siden av makt står avmakt. Ekeland (2018, s. 75) argumenterer for at dette handler om to ting. Det første er at noen andre har det du vil ha, men du selv ikke har kontroll over dette. Nummer to handler om at andre ikke har noen interesse av det du har. Avmakt kan også føles nedverdiggende og skape situasjoner fylt av aggresjon (Norvoll, 2017, s. 81). Slike tilfeller kan skje i en institusjon ved at han eller hun som bor der er i en lavere «posisjon» enn de som jobber der. Bruk av tvang kan være et eksempel på en situasjon som kan føre til følelsen av avmakt, og dermed slike reaksjoner som er nevnt her. Hernes (1975 sitert i Norvoll, 2017, s. 82) nevner fem faktorer som bidrar til å skape avmakt. Disse er at vedkommende har lite makt over andre, andre har mye kontroll over ting som omhandler han/hun, han/hun har lite å si når det skal tas avgjørelser om saksbehandling, det samme gjelder avgjørelsen om hvem som skal være med når ting skal bli bestemt og til sist at vedkommende ikke får være med å medvirke.

5.0 Relevant litteratur og teori

I denne delen av oppgaven skal jeg vise til litteratur og teori som jeg senere vil drøfte i forhold til forskning og rapporter som er gjort rundt bruk av tvang i institusjoner. Målet er å se hvordan teori og ulike rapporter kan belyse samme tema og se hvilke eventuelle likheter og ulikheter som kommer frem rundt temaet tvang og hvordan beboere påvirkes av slike handlinger. Jeg har tatt for meg temaene miljøterapi, rettsanvendelse og traumebevisst omsorg.

5.1 Miljøterapi i institusjoner

Arbeid i institusjoner kaller man ofte miljøterapi. Miljøterapi handler om ulike ferdigheter og handlinger man utfører i det daglige på en institusjon. Formålet med dette er å kunne være med på å tilrettelegge og påvirke miljøet slik at man kan påvirke de som bor på institusjonen på en positiv måte. Det ønskelige resultatet er at beboerne også utvikler og endrer seg positivt (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 358). Bunkholdt & Kvaran (2015, s. 359) hevder at de viktigste kjennetegnene ved miljøterapi er ulike ideologiske og faglige påvirkninger, organisering og struktur, planlegging, systematikk og metoder. Gode relasjoner mellom ansatte og beboere får stor betydning. Det er viktig å være troverdig, entusiastisk og tålmodig som ansatt. Til slutt nevner Bunkholdt & Kvaran (2015, s. 359) at man skal ha fokus på barnets beste i et utviklingsperspektiv.

Kvaran & Holm (2012 s. 129) argumenterer for at miljøterapien i en institusjon må være fleksibel og man må ha muligheten til å kunne forandre på den. På denne måten blir tilbudet tilpasset den enkelte på det stedet den befinner seg her og nå. Slik mener Kvaran & Holm (2012, s. 129) at ungdommene vil se på institusjonen som et sted der de har mulighet til å utvikle seg.

5.2 Barnevernspedagogen som rettsanvender

Brynildsrud (2019, s. 212) fremhever det som tidligere har blitt nevnt i denne oppgaven; at man som sosialarbeider (han nevner spesifikt barnevernspedagoger) må bruke skjønn i mange av beslutningene. Han sier at man alltid skal ha loven og barnets beste i fokus men at spesielt hva barnets beste er ikke kommer tydelig nok frem. Derfor peker han på at avgjørelser tas som et resultat av fakta i saken sammen med fagkunnskap, erfaring, forskning, etikk og barnets synspunkter. Dette viser hvor komplekst arbeid i barnevernet er, herunder institusjonsarbeid. Hvis man står i en situasjon hvor man eksempelvis vurderer å inndra en telefon på grunn av diverse årsaker må man da vurdere alle disse faktorene nevnt over. Hva er fakta i saken, sier loven at jeg har rett til å gjøre dette, hvilke erfaringer har jeg gjort meg tidligere, har jeg prøvd alt annet, hva vil skje når jeg tar denne telefonen, er det etisk riktig og ikke minst – hva sier ungdommen selv? Brynildsrud (2019, s. 212) kaller dette «lovbundet skjønn». Grunnlaget for skjønnnet ligger i loven. Det er loven som viser vei, den ansatte må velge innenfor disse reguleringene.

Det som er viktig å ha med seg er at jo mer inngripende handlingen er, jo mindre valg får man (Brynildsrud, 2019, s. 213). Hvis vi tar tvang som eksempel må man alltid vurdere om man ha loven i ryggen når man skal utøve tvangshandlinger. Siden dette er såpass inngripende i et menneskes liv, skal også loven si noe om rammene for dette. Loven skal i utgangspunktet gi lite handlingsrom fordi handlingene er såpass inngripende. Er handlingen lite inngripende, vil også mulighetene for alternativene være mye større. Da kan man velge ut ifra mange ulike handlinger, nettopp fordi det ikke vil være så inngripende i det gjeldende menneskes liv.

5.3 Traumebevist omsorg

En av teoriene som blir brukt i barnevernsfaglig arbeid er traumebevisst omsorg.

Traumebevisst omsorg er en forståelsesramme og metoder og intervensjoner som kommer som et resultat av forståelsesrammen (Jørgensen & Steinkopf, 2013, s. 1-3). Denne måten å tenke på tar spesielt hensyn til det barn har opplevd i barndommen og hvordan dette påvirker de i dag. De som er involvert i barnas liv kan få bruk for denne forståelsesrammen ved at den bidrar til å skaffe ulike verktøy som kan ha positiv innvirkning på barn som oppleves som krevende og har utfordrende atferd (Jørgensen & Steinkopf, 2013, s. 1). Ofte blir barn og unge som er involvert i ulike hjelpetjenester diagnostert med *ett* problem. Ungdommen har atferdsvansker. Målet blir da å behandle atferdsvanskene. Jørgensen & Steinkopf (2013, s. 2) argumenterer for at det er viktigere å se bak det «synlige» problemet og heller komme til bunns i hvorfor ungdommen utagerer på den måten den gjør. Bak smerteuttrykket finnes det som regel en årsak. Videre sier samme forfattere at uttrykket som kommer frem kan regnes som ungdommens løsningen på det opprinnelige problemet og ikke nødvendigvis problemet i seg selv. Med dette i bakhodet er det derfor viktig å vite hva disse menneskene har vært igjennom i løpet av livet og hvorfor de gjør som de gjør (Jørgensen & Steinkopf, 2013, s. 3).

Trygghet, relasjon og affektregulering er de tre hovedtrekkene traumebasert omsorg bygger på. Trygghet handler om hvordan den unge selv opplever trygghet. Når man hører dette begrepet tenker man ofte på de fysiske rammene som skaper trygghet, mens i traumebasert omsorg fokuserer seg på den opplevde tryggheten som skapes. Relasjon handler om forholdet mellom de voksne og barn. Dette kan være noe de har dårlige erfaringer med og derfor sliter med å stole på voksne. Det blir da den voksnes jobb å blant annet vise at man tåler den det gjelder, viser respekt og er sensitive (Jørgensen & Steinkopf, 2013, s. 4). Affektregulering læres vanligvis gjennom oppveksten av omsorgspersoner. Det går ut på at man lærer seg å regulere følelsene sine, hvilke følelser som dukker opp når og hvordan håndtere disse. Barn

som har vært gjennom traumer fra de var små sliter (hvis de i det hele tatt har evnen) med å få til slik regulering som barn uten traumer klarer (Jørgensen & Steinkopf, 2013, s. 4-5).

Jørgensen & Steinkopf (2013, s. 6) nevner den tredelte hjernen som verktøy i traumebasert omsorg. Enkelt forklart kan man dele inn hjernen i tre ulike funksjoner. Alle har en kaptein. Kapteinens oppgave er å være fornuftig og reflekterende. Han skal også kunne tenke på konsekvensene av hva som eventuelt vil skje. Kapteinen har plass øverst i hjernen. Nederst i hjernen er fyrbøteren. Fyrbøteren produserer energi. Energien kommer når fyrbøteren produserer stresshormoner. Dette skjer når hodet føler det er behov for energi. Til slutt har vi maskinisten. Maskinistens oppgave er å ta energien fyrbøteren produserer å omgjøre den til følelser og tilknytningsmønstre. De to siste «delene» av hjernen nevnt her har ikke evnen til å være reflektert, fornuftig eller å tenke konsekvenser. Hvis presset på de nederste delene blir for høyt, vil kapteinen flykte. Han drar fra «skuta» si og det vil da mangle disse fornuftige aspektene som trengs for å ta rasjonelle avgjørelser.

Et annet begrep som henger sammen med denne tenkemåten er toleransevinduet (Jørgensen & Steinkopf, 2013, s. 7). Toleransevinduet og kapteinen er tett tilknyttet. Hvis man er utenfor toleransevinduet sitt, er kapteinen borte. Ved bruk av denne måten å tenke på kan man si at mennesker ikke er åpne for fornuft fra andre når kapteinen er borte. Istedenfor er man styrt av de erfaringene som man har lagret fra tidligere. Læring vil altså kun skje når man er innenfor toleransevinduet, da er kapteinen som innehar refleksjon, fornuft og konsekvenstenkning på plass.

Kjennetegn som barn assosierer med tidligere vonde opplevelser kan utløse ulike følelser. Jørgensen & Steinkopf (2013, s. 9) kaller dette for trigger. Når man blir utsatt for slike trigger er kapteinen borte. Mennesket prøver da å koble ut fordi den opplever dårlige følelser på ny. Traumebasert omsorg handler blant annet om å prøve å finne ut hvilke trigger de ulike barna man jobber med har og hvordan håndtere disse. Slike følelser henger sammen med fortiden, ikke nødvendigvis nåtiden. For å få til dette må også de som jobber i en institusjon klare å regulere seg (Jørgensen & Steinkopf, 2013, s. 9-10). Dette handler om at de ansatte må kjenne sin kaptein. Når andres kaptein har reist fra skuta er de ansatte nødt til å kunne kontrollere sin egen, og dermed tenke fornuftig og rasjonelt.

6.0 Forskning om tvangsbruk i institusjoner

Det finnes mye forskning når det gjelder tvang og bruk av tvang i institusjoner. Jeg har valgt fire forskjellige rapporter som har samlet inn kunnskap fra ulike hold. Noen har snakket med ungdommene direkte, andre har hentet inn informasjon fra ansatte, inkludert ledere og tilsynet, i tillegg til skriftlig innhenting. Kriteriet jeg har lagt til grunn for å bruke rapportene i denne oppgaven er at alle handler om tvang og har noe å si om hvordan ungdommene blir påvirket av tvangsbruken. Avsnittene er strukturert etter ungdommenes og de ansattes perspektiv.

6.1 Ungdommenes perspektiv

Ulset & Tjelflaat (2012) har i en rapport beskrevet resultater fra et prosjekt som innebar intervjuer med elleve ungdommer, både gutter og jenter mellom 16 og 17 år. Disse ungdommene bodde i tre ulike barnevernsinstitusjoner. Tre av de bodde i en privat langtidsinstitusjon, to i en akuttinstitusjon og seks i en statlig langtidsinstitusjon. Temaet omhandlet ungdommenes erfaringer med bruk av tvang, hvordan de selv oppfatter og opplever dette. Det ble utført intervjuer med hver enkelt ungdom for å innhente informasjon.

Disse ungdommene opplever tvang som det å bli presset til å gjøre noe de selv ikke vil. I tillegg nevner de at tvang handler om at man ikke blir hørt og at andre bestemmer over en (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 22). På denne institusjonen har ungdommene størst fokus på tvang i akutte faresituasjoner, tilbakeføring ved rømming, bevegelsesbegrensning, kroppsvisitasjon og urinprøvetaking (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 26). Det blir beskrevet at tvangstiltak ofte kommer som en «pakke-deal» (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 34). Dette forklares med at for eksempel tilbakeføring ved rømming fører til isolering som fører til kroppsvisitasjon. Det blir en såkalt kjedereaksjon som resulterer til flere tvangshandlinger etter hverandre.

Noe annet som kommer frem av undersøkelsen er at ungdommene mener at tvangsbruken og graden av tvang varierer ut ifra hvem som er på jobb og hvilke andre ungdom som er plassert (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 25-26). Dette forklares med kjemi mellom ansatte og ungdom, samt samspillet som foregår i institusjonen mellom alle parter.

Når det gjelder hvordan ungdommene blir påvirket av slike typer tvangsbruk nevnes blant annet at noen opplever likegyldighet. Det beskrives at ungdommene har blitt så vandt til ulike former for tvang at de rett og slett gir opp og ender opp med å distansere seg fra livet i

institusjonen. Tvang blir det «normale» (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 27-28). Ulset & Tjelflaat (2012, s. 45) beskriver at dette kommer til syne når ungdommene har opplevd mange situasjoner som inneholder tvang, enten i sammenheng med seg selv eller andre. Det som kanskje begynte som skremmende og unormalt har nå blitt hverdagslig.

Sosial ekskludering nevnes når det er snakk om inndragelse av elektroniske kommunikasjonsmidler (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 43-44). Ungdommene belyser dette ved å si at mobilen skaper et fellesskap som de da mister ved inndragelse av telefonen. Noen mener at relasjonen mellom ansatte og ungdom påvirkes negativt, og da spesielt mellom de som er innblandet i situasjonen. Det beskrives at det er noe som endres og/eller ødelegges og at det er ubehagelig å være med hverandre etterpå. Man mister den trygghetsfølelsen seg imellom. Samtidig er det en annen ungdom som tenker at relasjonen forblir det den var og at slikt er en del av jobben til de ansatte. Det sies også at dette er svært individuelt fordi alle reagerer forskjellig (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 49-50). Ellers kommer det frem at slike situasjoner er skremmende og krenkende og at det setter spor. Uro og utrygghet, ekstra stress, tap av frihet og kontroll i hverdagen samt en nedverdiggende og flau følelse er andre ting som blir nevnt når ungdommene skal beskrive hvordan de påvirkes av tvangsbruk (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 28, s. 31-32, s. 36, s. 40).

Et annet viktig aspekt å ta med fra denne undersøkelsen er at ungdommene ikke blir engstelige av alle typer tvang. De forstår hvorfor tvang blir brukt i noen situasjoner og viser til at hensikten er å skape nettopp trygghet. Det som gir mest engstelse er situasjonene nevnt ovenfor som går på de akutte faresituasjonene da dette ofte medfører uforutsigbarhet samt fysisk bruk av tvang. Samtidig nevnes det at det finnes andre og bedre måter å løse vanskelige situasjoner, gjerne via samarbeid og kommunikasjon mellom ungdom og ansatte (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 48-49).

Til slutt kan man ta med seg at ungdommene i denne undersøkelsen mener at tvang ikke fører til noe fornuftig læring. Tvert imot mener noen at tvang gir negativ læring. Dette forklares med at ungdommene ser og opplever tvang som greit og at man derfor tilegner seg den tankegangen om at dette er greit til hverdags og kanskje til og med påfører egne barn slikt (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 61).

Forandringsfabrikken (2019) tar også for seg temaet tvang. Gjennom en undersøkelse som foregikk via telefon, på samlinger og gjennom intervjuer innhentet de kunnskap om bruk av tvang i barneverninstitusjoner. Til sammen deltok 55 ungdommer som alle har opplevd tvang. Felles for de alle var at de hadde blitt utsatt for fastholding i institusjonen. De fleste som deltok var mellom 14 og 20 år, med noen få unntak som var over 20 år (Forandringsfabrikken, 2019, s. 8).

Ungdommene fortalte at tvang som oftest skjedde når de hadde det vondt og viste dette gjennom ulike smerteutrykk. De forteller blant annet om rømminger, selvskading og sinne. I tillegg følte mange at tvang ble brukt som straff og konsekvens på handlinger ungdommene gjør når de var utrygge eller lei seg. Dette gjorde så ungdommene mente at institusjonene straffet de når de viste slike følelser (Forandringsfabrikken, 2019, s. 11).

Også i denne rapporten sier disse ungdommene at hvilke ansatte som er på jobb hadde mye å si for bruken av tvang. De nevner voksnes holdninger som stikkord her. Hvilke holdninger de voksne hadde når de kom inn i en vanskelig situasjon ble avgjørende for utfallet (Forandringsfabrikken, 2019, s. 12).

Når det gjelder hvordan ungdom påvirkes av tvang kommer det frem ulike ting. Undersøkelsen har fokus på spesifikke typer tvang; fotfølging, skjerming og fastholding (Forandringsfabrikken, 2019, s. 8). Fotfølging gjorde ungdommene stille, redde, desperate og forvirra. Det kommer frem at de ikke skjønnte hvorfor de ble utsatt for dette, og derfor var det også vanskelig å tilegne det mening. Som et resultat kom disse følelsene. Det ble sagt at de fikk det verre med seg selv. I tillegg til dette følte de på en ekskludering. Ungdommene forteller at de ble holdt utenfor det sosiale fordi noen alltid fulgte etter de og dernest mistet vennene sine (Forandringsfabrikken, 2019, s. 13). Når det gjelder skjerming og fastholding så beskriver ungdommene at dette gjorde de mer utrygge. Det var nedverdiggende, de følte seg hjelpeløse, maktløse og begynte å lure på om de var farlige fordi de ble behandlet som om de skulle vært det. På denne måten ble det en slag selvoppfyllende profeti. De fikk følelsen av at andre synes de var farlige, derfor begynte de å se på seg selv som farlige. Her nevnes det igjen at det var de voksne som hadde dårligst relasjon til ungdommene som var det som brukte dennes typen tvang oftest (Forandringsfabrikken, 2019, s. 17).

Et annet aspekt som Forandringsfabrikken (2019, s. 22) fremhever er hvordan slike situasjoner vekker minner. Flere av de ungdommene som deltok i denne undersøkelsen sier de har opplevd makt, vold eller overgrep tidligere. Når de da blir utsatt for tvangsbruk på barnevernsinstitusjoner etter slike opplevelser kan det bidra til at fortiden blir gjenopptatt. Alle mennesker «lagrer» tidligere erfaringer som da utløser visse minner og reaksjoner hvis det blir opplevd igjen.

Tillitten mellom de ansatte som utøver tvangen og ungdommen blir også påvirket. Dette forklarer ungdommene med at det er vanskelig å åpne seg for mennesker som har utøvd tvang på dem. Forandringsfabrikken (2019, s. 23) har blant annet kommet frem til at ungdommene lett lukker seg etter en slik hendelse og at det da sliter med å stole på de igjen. Andre måter tvang påvirket ungdommene i denne undersøkelsen var at de følte at tiden etter institusjonen ble vanskeligere, tvang ble bare en løsning som fungerte her og nå men ikke hjalp de senere i livet (Forandringsfabrikken, 2019, s. 24). Andre ettervirkningene var reaksjoner de fikk når de kom over noe som lignet situasjonen de opplevde i institusjonen. Eksempelene som er gitt i denne rapporten er blant annet at man reagerer på høye lyder, lukter som minner om den dagen, spesielle trekk ved mennesker osv. (Forandringsfabrikken, 2019, s. 29). Noen nevner at egne grenser ble brutt kroppslig sett. Når ansatte på institusjonen kunne gjøre «hva de ville» så ble det vanskelig å sette grenser i etterkant (Forandringsfabrikken, 2019, s. 31).

Varme voksne blir brukt som et eksempel på hvordan man kan unngå mye tvangsbruk. Voksne som snakker pent om ungdommene på alle arenaer på institusjonen. Et kroppsspråk som oppleves som varmt blir også nevnt som viktig. Øyne som tolkes som varme, engasjement, kanskje noen klemmer og mange smil som ungdommene tolker som ekte. Hvis dette er på plass før en eventuell tvangsbruk forteller ungdommene i denne undersøkelsen at det er enklere å forstå grensesettingen. Det er lettere å tåle grensesetting fra voksne man er trygge på. Dette handler også om å ha ansatte som ser bak atferden til ungdommen. Voksne som prøver å grave dypt og finne ut hvorfor akkurat disse uttrykkene kommer til overflaten. Denne jobben er ikke lett da mange ungdommer har vanskelig for å åpne seg for andre på bakgrunn av det de tidligere har opplevd. Ungdommene i denne undersøkelsen viser da til at det er de voksne sin jobb å være tålmodige og vise at det er trygt for de unge å dele og jobbe med smerteuttrykket sitt med de ansatte. En måte å gjøre dette på kan være å dele om eget liv, skape trygge rammer og ha en plan å jobbe etter. Voksne som kjenner de som bor på institusjonen godt er i bedre stand til å kunne stoppe ungdommene på en skånsom og trygg

måte som ikke nødvendigvis trenger å betyr stor bruk av tvang (Forandringsfabrikken, 2019, s. 35-39).

Foruten disse rapportene som er nevnt over kom Barneombudet ut med en rapport i 2020 som hadde som mål å finne ut mer om de som bor på barnevernsinstitusjon. Stoffet som er brukt her kommer fra ungdommenes egen stemme, rapporten inneholder også noe av de ansattes meninger men det er ikke nevnt i denne oppgaven. Materialet kommer fra dokumentinnsyn og samtaler fra flere ulike typer institusjoner. I noen saker har de også kombinert samtaler med de involverte partene og lest de skriftlige dokumentene. Dette kan gi et bredt spekter av informasjon om de ulike sakene (Barneombudet, 2020, s.10).

Noen av funnene herifra støtter mye av det som har kommet fra de andre rapportene som er nevnt tidligere i denne oppgaven. Ungdommene forteller at bruken av tvangsbruk kommer an på personen på jobb. De peker også på viktigheten med å få en forklaring og kunne snakke om hva som skjedde i ettertid av situasjonen. I tillegg nevner også disse ungdommen at de føler seg krenket (Barneombudet, 2020, s. 61).

Et annet perspektiv som kommer frem i denne rapporten er at noen synes at visse typer tvang kan ha en positiv virkning. Eksempelet brukt her var fra ruskollektiv. Her viser ungdommene til det de kaller «motivasjonsturer». Motivasjonsturer handler om å ta med ungdom på tur slik at de kommer seg bort og får ny motivasjon. Dette stiller de seg positive til og sier at det har vært viktig å komme seg bort slik at de har blitt motivert til nytt arbeid (Barneombudet, 2020, s. 61). Andre deler synet om at tvang kan være bra fordi man ikke har noe valg. Rammene er satt for deg og du har ingen andre muligheter til å gjøre det du kanskje normalt sett ville gjort (Barneombudet, 2020, s. 62).

Det skal sies at disse to «positive» vinklingene er det heller få av i rapportene som er lest til denne oppgaven. Barneombudet (2020, s. 62) belyser flest «dårlige» sider med bruk av tvang fra ungdommenes perspektiv. Det kommer frem at ungdommene selv burde være enig i det som skjer, og at det er deres egen motivasjon som fører til endring, ikke nødvendigvis det å blir «tvunget» til å endres. I denne rapporten kommer det frem at i noen tilfeller kan tvang føre til at ting blir verre ved at ungdommene får ekstra belastninger i bagasjen.

6.2 Ansattes perspektiv

En annen undersøkelse gjort i 2013 har samme tematikk men er basert på ansatte, ledere og tilsynets utsagn (Ulset & Melheim, 2013). Dette kan bidra til å gi et bredere perspektiv på tvang. Ulset & Melheim (2013, s. 76-77) har funnet ut at spesielt ledere mener at tvang kan påvirke relasjonen mellom de som utøver tvangen og de som utsettes for den. Videre kommer det frem at de ansatte selv ikke er like tydelige på dette. De ansatte peker på flere faktorer som er med på å påvirke resultatet av en tvangssituasjon. Noen av disse faktorene er relasjonen mellom ansatt og ungdom *før* bruken av tvang. Hvis tvangen utøves av noen ungdommene er trygge på er sjansen for at relasjonen i etterkant også opprettholdes. I motsatt tilfelle hvor relasjonen enten er dårlig eller ikke tilstede (eks: vikar) før situasjonen, vil det være vanskeligere å skape en god relasjon i etterkant.

Informantene i Ulset & Melheim (2013, s. 78) legger vekt på at det er viktig å prøve å løse slike situasjoner på en annen måte forut for tvangsbruk. Hvis ungdommene forstår at man har prøvd alt annet før man velger å bruke tvang, sier de ansatte at situasjonen ofte blir mer «godtatt». Dette forklares med at hendelsen da gir mer mening for de involvert og at det blir mer forutsigbart. Det skaper mer trygghet rundt en utrygg situasjon. Slikfremgangsmåte kan også bidra til at relasjonen i ettertid er lettere å reparere. I tillegg til dette kommer det frem at handlinger i etterkant har stor betydning for hvordan tvang påvirker relasjonen mellom de involverte. Hvis man bruker tid med ungdommen etter situasjonen, prater om hva som har skjedd og prøver å forklare det, hadde informantene god erfaring med at forholdet dem imellom kunne opprettholdes/utvikles (Ulset & Melheim, 2013, s. 78)

7.0 Diskusjon

Teori og forskning kan ha mye til felles men det kan også variere rundt dette. Videre i denne oppgaven skal jeg prøve å belyse teorien som er nevnt i denne oppgaven i forhold til forskningen som er presentert.

Først og fremst ser vi at teorien og ungdommenes egen mening om hva tvang er stemmer overens. Norvoll (2017, s. 69) og Ulset & Tjelflaat (2012, s. 22) peker på samme trekk når det gjelder beskrivelsen av tvang. Dette går hovedsakelig ut på at tvang handler om at man blir får andre til å gjøre noe vedkommende ikke selv ønsker. Fra ungdommenes perspektiv handler det da om å måtte gjøre noe som man selv ikke vil.

Jeg har valgt å bruke fire ulike forskningsrapporter. Av disse fire er det stort sett enighet om at tvangsbruken er avhengig av hvem som kommer på jobb. Dette viser også teorien i form av Norvolls (2017, s. 77) argument om at individer påvirker avgjørelsene som blir tatt på et systemnivå. Her kommer det frem at det er personlige egenskaper og verdier som spiller inn. Meningene til ungdommene støtter dette. Hos flere nevnes det at tvangen varierer ut ifra hvem som er på jobb og at dette kommer an på holdningene til de ansatte (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 25-26, Forandringsfabrikken, 2019, s. 12). Lover og forskrifter er til for å regulere nettopp tvangsbruk. Noen av disse er gått gjennom i tidligere avsnitt. Det både forskning og teori kan belyse er at tvang ikke nødvendigvis blir bestemt av dette. Menneskers holdninger og verdier spiller inn. Det kommer også frem i rapportene at tvang gjerne blir oppfattet som hverdagslig (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 27-28, Det yrkesetiske grunnlagsdokumentet fra FO (2015) spesifiserer at tvang kun skal brukes i unntakstilfeller. Altså det stikk motsatte av hva noen av ungdommene uttrykker at de opplever. Som et resultat av at dette forteller de som bor på institusjonen at de blir likegyldige og distanserer seg fra livet (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 27-28). På denne måten kan det også bli «lett» for de ansatte å fortsette å bruke tvang til daglig uten å tenke noe særlig over det. Som sosialarbeider må man prøve å være bevisst på hvilken makt man har (Norvoll, 2017, s. 67) og dette kan bli vanskelig når man ender opp med å gå i samme spor hver dag.

Andre trekk som er like mellom både teori og rapportene er hvordan tvang kan føles nedverdiggende. Ungdommene i Ulset & Tjelflaat (2012, s. 31-32, s. 36, s. 40) forteller nettopp dette. Norvoll (2017, s. 81) argumenterer for akkurat det samme. Det ble tidligere nevnt fem faktorer som skaper avmakt. Disse har like trekk med det ungdommene forbinder med tvang. Noen av disse faktorene er at andre har mye kontroll, man har selv lite å si og at man har lite makt over andre (Hernes, 1975 sitert i Norvoll, 2016, s. 82). Til sammenligning med forskningsrapportene sier noen av ungdommene her at tvang handler om å ikke føle seg hørt, at andre bestemmer og at man blir presset til å gjøre noe man selv ikke vil (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 22). Disse trekkene har mye til felles.

Bunkholdt & Kvaran (2015, s. 385) argumenterer for at miljøterapi i institusjon går ut på at de ansatte skal legge til rette for at ungdommene som bor der kan skape positiv endring. Miljøet brukes altså som verktøy. Et spørsmål relatert til dette blir da om tvang egentlig bidrar til positiv endring hos de involverte? I en av forskningsrapportene kommer det frem at tvang fører til læring, men ikke nødvendigvis positiv læring (Ulset & Tjelflaat, 2012, s. 61). Det sies

at de som blir utsatt for tvangsbruk står i fare for å lære at tvang er lov og faren for å videreføre dette er til stedet. Forandringsfabrikken (2019, s. 31) nevner noe lignende ved at det blir vanskelig å sette egne grenser i etterkant. Når noen tar så stor kontroll over kroppen din og man ikke har noen mulighet til å komme seg unna, argumenteres det for at det kan bli videreført til senere liv. Det som er vanskelig med dette er å finne balansen. Tvang skal (optimalt sett) kun brukes der det er høyst nødvendig. Det finnes ingen annen løsning og alt annet skal ha vært prøvd. Hvordan skal man da unngå å bruke tvang? Når de unge involvert i slike episoder sier de står i fare for å ta med seg slike «vaner» senere i livet er det et faresignal. Det burde derfor være nøye gjennomtenkt før man bruker tvang, slik at man ikke bidrar til senere belastning.

I tillegg er relasjonen svært viktig. Bunkholdt & Kvaran (2015, s. 359) sier at relasjon mellom ansatt og beboer er et av de viktigste kjennetegnene ved miljøterapi i institusjoner. Det er noe ulike meninger om hvordan tvang påvirker relasjonen mellom ansatt og beboer. Fra ungdommenes ståsted argumenterer noen for at bruk av tvang påvirker relasjonen negativt (Ulset & Melheim, 2013, s. 76-77). Samtidig nevner samme forfattere at hvordan relasjonen var før tvangsbruken har mye å si. Hvis noen har en dårlig relasjon fra før av, vil tvang kunne være med på å forsterke den negative relasjonen. Hvis tilfellet er motsatt, at relasjonen er god, forteller noen ungdom at dette ikke vil ha noen negativ virkning på fremtidig relasjon. Forandringsfabrikken (2019, s. 35-39) støtter dette argumentet ved å si at det er lettere å godta grensesetting fra voksne man er trygge på. Dette kan sees i sammenheng med at god miljøterapi er avhengig av en god relasjon mellom de involverte (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 359). Har man en god relasjon, slik arbeidet er avhengig av, kan man også ha «godt» utbytte av tvang der det er eneste utvei. Da ser det ut til at ungdommen også forstår hvorfor dette ble gjort, og at det ikke kun ble gjort fordi man ikke har noen god relasjon seg imellom. Ungdommene i Ulset & Tjelflaat (2012, s. 48-49) forklarer også at relasjonen ikke trenger å bli påvirket så lenge de forstår at alt annet er prøvd. Dette blir da miljøterapeutens oppgave å få frem. Her kan tålmodighet være en nøkkelfaktor. Litteraturen peker på tålmodighet som et av trekkene i miljøterapi (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 359). Tålmodighet til å se på andre muligheter før eventuelt tvangsbruk virker å kunne bidra til at relasjonen ikke påvirkes negativt. Tillitt er også en stor del av en god relasjon. Forandringsfabrikken (2019, s. 23) er enig i det som er nevnt over og sier at at ungdom synes det er vanskelig å åpne seg for ansatte som har brukt tvang.

Både forskning og teori viser til mange negative påvirkninger av tvang. Barneombudet (2020, s. 61) fremhever derimot en positiv virkning. Dette gjelder ungdommer som har vært involvert i ruskollektiv. Her kommer det frem at «motivasjonsturer», det å komme seg unna alt og alle har før til positiv endring. Dette er noe av det miljøterapi handler om, det å legge til rette for at ungdommene kan utvikle og endre seg positivt (Bunkholdt & Kvaran, 2015, s. 358). Når institusjonen endrer miljøet og tar med ungdommene på en slik tur skaper de rom for endring. Dette viser hvordan tvang kan påvirke barn og unge på en positiv måte. Turen og dens rammer blir det eneste valget som ligger foran det og det kan da bidra til at det er «enkler» å ta et godt valg, nettopp fordi det er det eneste muligheten man har (Barneombudet 2020, s. 62).

Til slutt ønsker jeg å se på hvordan teori om traumbasert omsorg henger sammen med tvang og hvordan dette påvirker ungdommene. Traumebevisst omsorg er en forståelsesramme som handler om å ta hensyn til det barn og unge tidligere har opplevd (Jørgensen & Steinkopf, 2013, s. 1-3). Samme forfattere argumenterer for at man skal bruke denne kunnskapen til å se hvordan barn har blitt påvirket og skaffe seg verktøy man kan bruke når man jobber med barn utsatt for traumer. Forandringsfabrikken (2019, s. 22) argumenterer for at tvang kan bidra til å vekke tidligere minner barn og unge har. En gitt situasjon, lukt, lyd og lignende kan gjøre så personen kobler situasjonen til en annen situasjon de har vært gjennom før. Dette sier mange ungdommer at kan skape ettervirkninger i form av ulike reaksjoner (Forandringsfabrikken 2019, s. 31). Hvis man skal prøve å se dette i sammenheng med teori, bruker Jørgensen & Steinkopf (2013, s. 7) toleransevinduet som verktøy. Toleransevinduet handler om at mennesker er ute av stand til å tenke fornuftig og reflekterende når man er utenfor eget toleransevindu. Når dette er tilfellet er det tidligere erfaringer som styrer handlingene. Ser man denne teorien og ungdommenes meninger i sammenheng med hverandre er de ganske samstemte. Ungdommene Forandringsfabrikken har pratet med sier at tvang kan vekke tidligere minner som fører til ulike reaksjoner og Jørgensen & Steinkopf støtter dette med å bruke en teori om hvordan hjernen kobler erfaringer til gitte situasjoner. Man opparbeider seg ulike triggere (Jørgensen & Steinkopf, 2013, s. 9). Triggere handler om det som er nevnt over; følelser som blir utløst av tidligere vonde opplevelser. I følge Ulset & Tjelflaat (2012, s. 28) setter tvang egne spor. Med denne kunnskapen kan man diskutere om tvang er med på å skape egne dårlige erfaringer som senere kan føre til triggere.

For å prøve å belyse hvordan denne teorien kan fungere i praksis kan man ta et fiktivt eksempel på en slik situasjon: en ganske liten jente blir utsatt for holding på en institusjon fordi de ansatte hadde vurdert det dithen at det var den eneste måten å handle der og da. De ansatte er to store, sterke menn, kanskje den ene har masse skjegg og den andre har en bestemt lukt. Jenta opplever situasjonen som uheldig og underveis lagrer hun alle inntrykk hun tar inn. Hjernen hennes lagrer store sterke menn med skjegg som farlige. Hun lagrer den bestemte lukten den ene ansatte har som farlig. Dette kan da bli trigger for jenta. Når hun da går på kjøpesenteret i etterkant kommer hun over samme lukt. Jentas dårlige erfaringer med denne lukta utløser en reaksjon hos jenta der og da, selv om det ikke er samme mann eller samme situasjon. Poenget med et slikt eksempel er å vise at tvang kan utløse ulike reaksjoner i seg selv fordi det minner mennesker om lignende erfaringer fra tidligere, men det kan også være med på å lage nye dårlige «minner».

8.0 Avslutning

Vi ser altså at ungdom i institusjoner påvirkes på ulike vis når det gjelder tvangsbruk. Dette gjenspeiler mye av det miljøterapi handler om; at alle er forskjellige og at arbeidet burde tilpasses deretter. Denne oppgaven har pekt på forskjellige typer påvirkning av tvang og at dette henger sammen med ulike faktorer. En av disse er personlige egenskaper og verdier til de ansatte. Noen ansatte gjorde tvang til noe «hverdagslig» og det førte til at ungdommene ble likegyldige og distanserte seg fordi de «forventet» tvangsbruken når de visste at vedkommende kom på jobb. En annen faktor som er nevnt i denne oppgaven er relasjonen man har til de ansatte før tvangsbruk. Dette er en viktig faktor på hvordan ungdommen reagerer på selve handlingen. Er relasjonen god er det større sjanse for at påvirkningen ikke er negativ.

Ellers kommer det frem at tvang kan føles nedverdiggende, skape avmakt, tap av frihet og miste kontroll over egen hverdag. Negativ læring og videreføring til eget liv etter livet på institusjon blir også nevnt. Sammenlignet med litteraturen om miljøterapi er dette motstridende da miljøterapi ønsker å legge til rette for positiv endring. Både litteratur og forskning sier at tvang skal være siste utvei, om dette faktisk er tilfellet er litt tvilsomt. Rapportene brukt i denne oppgaven viser at ungdommene føler det kunne vært gjort andre handlinger.

Jeg har brukt traumbasert omsorg som en teori som kan brukes når man ser på hvordan tvang påvirker ungdommer i institusjon. Dette handler om hvordan man bruker ungdommens tidligere erfaringer i livet som kunnskap for å jobbe med de. Det er argumentert for at tvang kan trigge barn grunnet tidligere episoder som har lignende trekk (eksempelvis lukt, lyd, handlinger). Ut ifra denne forståelsen kan tvang utløse reaksjoner på bakgrunn av tidligere erfaringer eller skape egne triggere i seg selv. På denne måten påvirkes ungdommen ved at de «gjenopplever» tidligere vonde hendelser

Til tross for mange negative påvirkninger har det også kommet frem at noen mener tvang kan ha en positiv påvirkning i den form at man ikke har noe annet valg. Det blir lettere å ta det «riktige» valget når alt annet er utelukket.

Kort oppsummert kan man si at oppgaven viser til forskjellige typer påvirkning hos ungdom i institusjon når de blir utsatt for tvang. Det kan dog være vanskelig å peke på konkrete påvirkninger til konkrete typer tvang og situasjoner da dette er forskjellig fra situasjon til situasjon. På grunn av dette er det viktig å være bevisste på handlingene man utøver og hvordan handlingene kan påvirke forskjellig ungdom på forskjellig vis. Alt må tilpasses individet.

Referanseliste

Barneombudet (2020). «*De tror vi er shitkids*».

Barnevernloven (1992). Lov om barnevernstjenester (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>

Brynildsrud, K. (2019). Barnevernspedagogen som rettsanvender. I Kvaran, I., Studsrød, I., Paulsen, V. & Mevik, K. (Red.) *Barnevernspedagog. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.

Bufdir (2020, 02. januar). Barnevernsinstitusjoner. Hentet fra: https://bufdir.no/Barnevern/Tiltak_i_barnevernet/Barnevernsinstitusjoner/

Bunkholdt, V. & Kvaran, I. (2015). *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Collin-Hansen, R. (2019). *Innføring i barnerett for sosialarbeidere* (4. utg.). Oslo: Universitetsforlaget

Ekeland, T. (2018). *Konflikt og konfliktforståelse – for helse- og sosialarbeidere* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Fellesorganisasjonen (2015). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*.

FNs konvensjon om barnets rettigheter (1989). Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) (1999). (LOV-1999-05-21-30). Hentet fra: <https://lovdata.no/pro/lov/1999-05-21-30>

Forandringsfabrikken (2019). *Hvis jeg var ditt barn. Om tvang i barneverninstitusjon*.

Godkjenningsforskriften (2003). Forskrift om godkjenning av private og kommunale institusjoner som skal benyttes for barn som plasseres utenfor hjemmet med hjemmel i barnevernloven. Barne- og familiedepartementet. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2003-10-27-1283>

Helsetilsynet (2021). *Tvangsbruk i barneverninstitusjoner. Omfang av tvangsbruk og fylkesmennenes klangbehandling av tvangsbruk i 2019* (Rapport 1). Helsetilsynet.

Jørgensen, T.W. & Steinkopf, H (2013). *Traumebevisst omsorg, teori og praksis*. RVTS-sør.

Kvalitetsforskriften (2008). Forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner. Barne- og familiedepartementet. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2008-06-10-580>

Kvaran, I. & Holm, J. (2012). *Barnevernsfaglig miljøterapi*. Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget

Norvoll, R. (2017). Makt og avmakt. I Brodtkorb & Rugkåsa (Red.), *Mellom mennesker og samfunn* (2. utg., s. 67-97). Oslo: Gyldendal Akademisk

Norvoll, R. (2017). Sosiale avvik og sosial kontroll. I Brodtkorb & Rugkåsa (Red.), *Mellom mennesker og samfunn* (2. utg., s. 99-121). Oslo: Gyldendal Akademisk

Rettighetsforskriften (2011). Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon. Barne- og familiedepartementet. Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2011-11-15-1103>

Straffeloven (2005). Lov om straff (LOV-2005-05-20-28). Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>

Ulset, G. & Melheim, S. (2013). *Håndtering av tvang i barneverninstitusjoner. Ansattes, lederes og tilsynets perspektiver* (Rapport 25). Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge.

Ulset, G. & Tjelflaat, T. (2012) *Tvang i barnevernsinstitusjoner. Ungdommenes perspektiver*. (Rapport 20). Barnevernets utviklingscenter i Midt-Norge.

